

УДК [070.13:342.727](567:477) “20”

**Реалізація конституційного права журналістів
на свободу слова в період утвердження демократії
(на прикладі Іракського Курдистану й України)**

Хаджі М.Х.М.

*Луганський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Луганськ, Україна*

У статті досліджується реалізація права на свободу слова засобами масової інформації України та республіки з широкою автономією Іракський Курдистан. Проводиться зіставлення особливостей зміни рівня свободи преси в діахронічному вимірі та визначення спільних чинників, які на цей процес впливають. Аналізується суспільно-політична ситуація обох країн та її вплив на свободу преси.

Ключові слова: *свобода слова, свобода преси, засоби масової інформації, демократія.*

Пріоритетним напрямком країн, що здобувають незалежність, є розвиток демократії, яка будується на рівності участі кожного в управлінні державними й суспільними справами, законності функціонування всіх суб'єктів політичної системи суспільства, забезпеченні прав і свобод людини відповідно до міжнародних стандартів [7, с. 148]. В умовах демократичної трансформації молодій державі особливої актуальності набуває утвердження конституційного права громадян на свободу слова.

Досвід становлення правової системи пострадянських країн доводить закономірність становлення системи медіарегулювання, прийняття законів, що декларують можливість вільного створення, поширення й доступу до інформації. Цікавим, на нашу думку, є порівняння динаміки реалізації права на свободу слова в різних країнах, виокремлення характерних тенденцій, що визначають діяльність журналістів у період утвердження демократії в державі.

Для порівняння ми обрали реалізацію права на свободу слова засобами масової інформації України та республіки з широкою автономією Іракський Курдистан. Історія здобуття незалежності обома країнами подібна в плані національної боротьби та розвитку національної ідеї, однак існують й фактори, які не дозволяють стовідсотково екстраполювати тенденції розвитку свободи ЗМІ однієї країни на історію становлення іншої, зокрема, Україна – європейська держава, а Іракський Курдистан – держава Середньої Азії, що визначає країни як ментально й релігійно різні. Географічне розташування Іракського Курдистану робить його надто привабливим для інвестування впливовими державами (Сполучені Штати Америки сприяли позитивному вирішенню курдського питання й наданню Курдистану автономії від Іраку

з метою контролю нафтових родовищ). Вплив на Україну таких держав опосередкований, що робить її вільною у прийнятті владних рішень. В обох країнах прийнято законодавчі акти, котрі регулюють діяльність журналістів, але країни відрізняються характером взаємодії преси з владою.

Виходячи з вищезазначених особливостей країн, за *мету статті* ми поставили зіставлення особливостей зміни рівня свободи преси в діахронічному вимірі та визначення спільних чинників, які на цей процес впливають. За незалежну експертну оцінку рівня свободи слова ми обрали щорічні звіти Міжнародної громадської організації Freedom House (переклад тестів з англійської мови здійснено автором. – М. Х.).

Роль засобів масової інформації в демократизації країни висвітлюється у працях українських дослідників В. Бебик, Д. Дуцик, А. Костирєва, Е. Мамонтової, І. Ненова, Н. Олексієнко, І. Паславського, Г. Хлистун, О. Шахтемірової, Д. Яковлева. Проблематика свободи слова в Україні та її нормативно-правового забезпечення знаходить відображення у працях А. Биченко, В. Гвоздева, С. Демченка, В. Іванова, В. Карпенка, Ю. Палагнюк та інших. Однак зіставлення реалізації свободи слова в різних країнах не проводилося.

Право громадянина на свободу слова в Україні задеклароване у статті 34 Конституції: «Кожному гарантується право на свободу думки і слова, вираження своїх поглядів та переконань. Кожен має право збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір» [4]. Європейською конвенцією про захист прав людини й основних свобод у статті 10 визначено свободу вираження поглядів: «Кожен має право на свободу вираження своїх поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати та передавати інформацію та ідеї без втручання з боку державних органів і незалежно від державних кордонів» [3, с. 464].

За повідомленням Freedom House, в Україні якнайкраще укладена нормативно-правова база, що координує діяльність засобів масової комунікації та регулює інформаційний простір України. Так, були прийняті Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», Закон України «Про телебачення і радіомовлення», Закон України «Про задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб», Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації», Закон України «Про інформацію», якими регламентуються права громадян України, юридичних осіб і державних органів на можливість вільного одержання, використання, поширення та зберігання відомостей, необхідних для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій, визначають головні напрями і способи державної інформаційної політики. Однак, на думку міжнародної організації Freedom House, незважаючи на те, що законодавство щодо свободи засобів масової інформації є одним з прогресивних у Східній Європі, дотримання цих законів перебуває не на належному рівні [27].

Законодавче оформлення функціонування засобів масової інформації здійснено й у Іракському Курдистані. Зокрема свободу слова задекларовано в статті 36 Конституції Іраку (2005 р.): «Держава гарантує з метою забезпечення суспільного порядку й моральності: А. Свободу слова, використовуючи всі засоби. В. Свободу друку, реклами, засобів масової інформації й публікації». А також викладаються правові основи для створення незалежного національного зв'язку та комісії з врегулювання ЗМІ.

Однак іракські закони обмежують пресу й дозволяють стягнення штрафів і позбавлення волі до семи років для тих, хто ображає парламент, уряд чи державні органи; ЗМІ забороняється підтримувати партію Баас [9]. У проекті Тимчасової Конституції Федеративної Республіки Курдистан, стаття 16, зазначено: «[...] основні права громадян повинні включати: 1. Свободу слова в будь-яких і всіх її формах, включаючи, але не обмежуючи мистецтво, літературу, пресу, засоби масової інформації. Свобода слова не повинна обмежуватися, регулюватися або інакше кваліфікуватися законами, за винятком тих випадків, коли така свобода порушує основні права інших громадян...» [6].

Міжнародна організація Freedom House розцінює як позитивний момент прийняття у 2008 році Закону про пресу в Курдистані, який надає журналістам безпрецедентну свободу. Новий закон не передбачає позбавлення волі за наклеп, призначає лише штраф як можливе покарання [18]. Закон визнає право журналістів на свободу слова: «Преса вільна й не підлягає цензурі, що на неї накладається. Свобода вираження думки й публікації повинні бути гарантовані кожному громадянину в рамках поваги прав особистості, свободи й приватного життя людини відповідно до закону та у відповідності до принципів етики» [19].

Отже, зіставлення змісту нормативно-правових документів обох держав вказує, що номінально свобода слова гарантується для журналістів як однієї, так й іншої країни, однак зауважимо, що Конституцією Іраку введено певні обмеження в поширенні інформації. Зміст законів про ЗМІ відтворює сформульований Е. Мілтоном принцип проведення медіареформ: «Зміни в законах про ЗМІ у Східній Європі проходять через дві фази: спочатку просте зруйнування комуністичної структури, а потім поступове розроблення нового закону про медіаорганізації» [Цит за: 5, с. 58]. Відповідно до розглянутих статей законів і в Україні, і в Курдистані теоретично повинна реалізовуватися свобода слова. Чи відбувається цей процес на практиці, ми простежимо через контент-аналіз звітів Міжнародної громадської організації Freedom House з 1993 по 2012 рік. Зауважимо, що оцінка свободи слова в Курдистані надається опосередковано через визначення свободи слова в Іраку, оскільки Курдистан не є суверенною державою, однак у текстових поясненнях звітів діяльності журналістів та уряду Курдистану відводиться окреме місце.

Оцінка рівня свободи слова в країні надається станом на рік, що минув. Кожній країні надається індекс свободи преси від 0 до 100. Індекс від 100 до 61 – невольні ЗМІ, 60-31 – частково вільні, 30-0 – вільні ЗМІ [19].

Як бачимо з представлених таблиць, незважаючи на прийняті нормативні акти щодо діяльності працівників ЗМІ, в жодній країні немає повної свободи слова. Однак ситуація в Україні позитивно відрізняється від ситуації в Іраку, оскільки Ірак постійно залишається зоною збройних конфліктів, що негативно впливає на безпеку роботи журналістів.

Відстежимо чинники, котрі впливають на зростання чи падіння індексу свободи слова за подіями, які відбувалися в суспільно-політичному житті та медіасфері країн за представленими роками.

З перших років незалежності Україна почала стверджувати себе як демократична держава, що доводять цифри Freedom House. У СРСР до 1990 року не було свободи слова й преса оцінювалася як невольна, незважаючи на прийняття політики гласності й демократичного розвитку за часів перебудови. Лише з 1991 року міжнародна організація дає оцінку пресі «частково вільна» (до 1994 року на сайті не виставлялися індекси, зазначався лише рівень свободи) [19]. Здобуття Україною незалежності й

Україна			Ірак		
рік	індекс свободи слова	рівень свободи преси	рік	індекс свободи слова	рівень свободи преси
2012	59	частково вільна	2012	69	невільна
2011	56	частково вільна	2011	68	невільна
2010	53	частково вільна	2010	65	невільна
2009	55	частково вільна	2009	67	невільна
2008	53	частково вільна	2008	69	невільна
2007	53	частково вільна	2007	70	невільна
2006	53	частково вільна	2006	71	невільна
2005	59	частково вільна	2005	70	невільна
2004	68	невільна	2004	66	невільна
2003	67	невільна	2003	95	невільна
2002	60	частково вільна	2002	96	невільна
2001	60	частково вільна	2001	100	невільна
2000	50	частково вільна	2000	98	невільна
1999	49	частково вільна	1999	98	невільна
1998	49	частково вільна	1998	100	невільна
1997	39	частково вільна	1997	100	невільна
1996	42	частково вільна	1996	100	невільна
1995	44	частково вільна	1995	100	невільна
1994	44	частково вільна	1994	99	невільна
1993	-	частково вільна	1993	-	невільна

послідовне прийняття законів, що регулюють діяльність засобів масової інформації (Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» (1992 р.), Закон України «Про інформацію» (1992 р.), Закон України «Про телебачення і радіомовлення» (1994 р.), Конституція України (1996 р.), Закон України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» (1997 р.) та інші правові акти), позитивно впливає на оцінку стану свободи слова в Україні.

Про утвердження демократії свідчить і зростання кількості періодичних видань. За повідомленням Міністерства преси та інформації України, з вересня 1990 року до травня 1992 року в Україні було зареєстровано 2 869 друкованих засобів масової інформації, з них 2 451 газета і 418 журналів. На 1 травня 1995 року в Україні вже виходило друком 4 229 періодичних видань. Із них – 3 345 газет, 740 журналів, 70 бюлетенів, 57 збірників, 16 альманахів та 1 календар [1, с. 42].

Падіння рейтингу України спостерігається у 2001 році. На це вплинуло резонансне вбивство журналіста Георгія Гонгадзе в 2000 році, розслідування якого триває й до сьогодні. У звіті Freedom House 2002 року зазначено, що й «за нові насильницькі дії, спрямовані проти журналістів, рідко притягаються до відповідальності ті, хто їх чинить» [22], крім того відзначено, що уряд України часто ігнорує конституційні гарантії свободи слова особливо під час виборів [22].

У 2003–2004 роках уперше за роки незалежності рівень свободи преси визначено як «невільна» (індекс свободи – 67, 68). Це пояснюється посиленням цензури й тиску уряду на ЗМІ, переслідуванням і закриттям незалежних ЗМІ, нездатністю держави захищати журналістів. Так, за повідомленням організації «Репортери без кордонів», 10 журналістів загинули за нез'ясованих обставин протягом 1998-2002, а ще 41 зазнали серйозних травм [23]. Незважаючи на те, що більшість ЗМІ приватні, влада контролює їхню діяльність і поширює «темники» для висвітлення новин. Freedom House у 2004 році повідомляє, що «ЗМІ в Україні постраждали від рук адміністрації президента Леоніда Кучми [...] Більшість крупних газет, що фінансується олігархами, переслідує свої політичні й економічні інтереси, як правило, забезпечується провладним прикриттям» [24]. Неможливість критики діяльності органів влади через незалежні ЗМІ призводить до руйнування демократичних надбань країни за роки незалежності.

На підняття рейтингу свободи слова в Україні в 2005 році (індекс свободи – 53) вплинули події Помаранчевої революції 2004 року: «Маси демонстрантів вийшли на вулиці, і багато журналістів ігнорують тиск проурядової лінії, замість цього повідомляють більш незалежні й об'єктивні новини. Сотні телевізійних компаній провели «журналістські повстання», засуджуючи залякування й політичну цензуру під час президентських виборів, і вперше за багато років незалежні й опозиційні погляди були висловлені на збалансованій основі» [25]. З 2005 року з приходом до влади Віктора Ющенка спостерігається утвердження свободи ЗМІ. Інформація подається більш збалансовано й незалежно, ніж за попереднього президента, спостерігається зниження політичного втручання в діяльність преси [26]. Однак жодних зрушень щодо збільшення свободи слова й свободи діяльності засобів масової інформації в подальші роки правління Віктора Ющенка не спостерігається. Ситуацію в країні погіршують і внутрішньоурядові політичні конфлікти: розпуск правлячої коаліції й утвердження в 2006 році на посаді прем'єр-міністра колишнього суперника Віктора Януковича, розвал у травні 2007 року коаліції між Віктором Ющенком і Віктором Януковичем та призначення у вересні 2007 року на посаду прем'єр-міністра Юлії Ти-

мошенко, з 2008 по 2009 рік конфлікт між трьома домінуючими в країні політиками (президентом Віктором Ющенком, прем'єр-міністром Юлією Тимошенко та лідером опозиції Віктором Януковичем). Політична боротьба відволікає уряд від реформування політизованих державних засобів масової інформації й державної бюрократії, де поширюється корупція. Протягом років правління Віктора Ющенка журналісти продовжують переслідуватися адміністрацією, ускладнюється їхній доступ до джерел інформації, більшість ЗМІ залежать від фінансування приватними структурами або від державних субсидій, що сприяє розвитку самоцензури та викривленню інформації про події на користь певних політичних чи економічних інтересів [19].

Зниження рівня свободи преси відзначається у звіті Freedom House у 2011 році (індекс свободи – 56). Таке падіння рейтингу України пояснюється обранням у 2010 році на посаду Президента України лідера опозиції Віктора Януковича. З цього часу «посилився політичний тиск на журналістів, вводяться зміни до законодавства, що призведуть до зниження незалежності журналістів, яка була здобута після Помаранчевої революції [...] прокуратурою проводиться низка політизованих карних справ проти Тимошенко та її політичних союзників» [28].

У 2012 році Freedom House констатує погіршення ситуації у сфері медіа в Україні (індекс свободи збільшився до 59), загрозу незалежності багатьох ЗМІ, брак об'єктивності: «Події в медіа-середовищі України за останній рік посилили побоювання, що простір свободи ЗМІ скорочується, а незалежність багатьох медіа перебуває під загрозою. Про погіршення тенденції свідчить корупція та зниження незалежності ЗМІ від політичного й бізнесового впливу. У друкованих й електронних медіа бракує плюралізму й об'єктивності» [21]. Зокрема, у Freedom House викликає занепокоєння монополізація медіасфери кількома приватними особами, компаніями та владою, відсутність просування приватизації державних ЗМІ, зниження якості інформації на телебаченні, широке використання адміністративних і законодавчих інструментів для перешкоджання роботі журналістів, зростання обсягів «спонсорованої» інформації у ЗМІ. Як зазначається у звіті, цензура в Україні загалом є наслідком економічного тиску на власників медіа, а не прямим втручанням влади [2].

Отже, в українському медіапросторі домінує політична інформація, ініційована тиском владних структур і внутрішньоурядовими політичними конфліктами. Чинення насильницьких дій проти журналістів, обмеження права на свободу слова, задекларованого Конституцією України, вказує на недемократичність держави.

Іракський Курдистан з 5 квітня 1991 року резолюцією № 688 ООН оголошено «зоною безпеки», однак він залишається підконтрольним Іраку й живе за його законодавством. До 2003 року «уряд контролює більшу частину новин і інформації для іракців [...] Удай Хусейн, син президента, є медіа-магнатом країни. Йому належить 11 з 35 газет, він є режисером телевізійних і радіостанцій. Він також очолює Союз іракських журналістів. Обмежується доступ до супутникового віщання та до інтернету. Курди на півночі Іраку, у забороненій для польотів зоні, виходять в інтернет набагато легше, і курдські журналісти мають більше свободи, ніж журналісти Іраку» [13]. Рада революційного командування, укази й кримінальний кодекс не дозволяє нічого опублікувати, що не відповідає поглядам правлячої партії Баас і її лідера, президента Саддама Хусейна: «Покарання за критику режиму включають ампутацію язика й смертну кару. Уряд здійснює повний контроль над усіма місцевими ЗМІ друкованими й електронними, крім як у курдському регіоні на півночі, де багато незалежних газет з'явилися за останнє десятиліття» [14].

Підвищення рейтингу свободи преси Іраку (індекс свободи знизився з 95 до 66) відбувається з часу повалення режиму правління Саддама Хусейна в 2003 році, однак «загальна відсутність законності й порядку, а також нез'ясований статус законів, що регулюють діяльність преси, сприяють нестабільному й невизначеному середовищу для ЗМІ в Іраку» [15]. Незважаючи на це, влада створила безпрецедентний прорив у ствердженні свободи слова в країні, що сприяло відкриттю нових видань і доступу громадян до ресурсів інтернету.

Трансформація засобів масової інформації Іраку продовжується й у 2004 році, однак свобода преси стримується нестабільністю, ескалацією насилля й невизначеною роллю нових інститутів, створених для регулювання засобів масової інформації [16].

2005 рік позначився прийняттям Конституції Іраку, в якій утверджується право громадян на свободу слова. Хоча більшість журналістів працює без юридичних і бюрократичних обмежень, поширюється атмосфера насилля й суворе обмеження можливостей висвітлення подій в Іраку. Самоцензура збільшилася в результаті залякування з боку збройних сил. Крім того іракські чиновники обмежували свободу преси, визначену в законі про пресу, прийнятому регіональними органами влади. Так, у грудні в Ербілі засуджено на 30 років позбавлення волі журналіста Камала Карима, котрий опублікував низку критичних статей на сайті незалежної Демократичної партії Курдистану. Незважаючи на заклики міжнародних захисників преси, Карим залишався ув'язненим до кінця року. У південному місті Ель-Кут двом журналістам було пред'явлено звинувачення в наклепі на поліцію й судову владу після написання статті, що критикує провінційних чиновників [17].

З 2006 року Курдистан офіційно набуває незалежності від Іраку, що дозволяє покращити нормативно-правову базу й розширити незалежні ЗМІ. Позитивне зрушення в діяльності засобів масової інформації Курдистану відбувається в 2008 році з прийняттям закону про пресу Іракського Курдистану, який надає журналістам безпрецедентну свободу й не передбачає позбавлення волі за наклеп [11].

Неправомірні дії щодо журналістів у Курдистані звичайно зростає в період виборчих кампаній, як свідчить той факт, що під час виборів, які відбулися 7 березня 2010 року, було більш 45 зареєстрованих випадків обмежень прав і свобод журналістів [10]. Насилля над журналістами приймає різноманітні форми, так, у 2010 році вбито курдських журналістів у місті Кіркук, що не має такого ж статусу, як інші міста Курдистану [20].

Тиску з боку Президента Курдистану Масуда Барзані зазнають редактори тих ЗМІ, що публікують критичні матеріали про регіональний уряд. Наприклад, журналіст і головний редактор газети «Xendan» Стран Ебдуя був усунений з посади редактора після того, як опублікував статтю про зарплату Президента Курдистану. Незручності в роботі журналістів спричиняє й обмеження доступу до інформації, зокрема з державних джерел.

Ще одне обмеження свободи слова в Іракському Курдистані зафіксувала організація «Репортери без кордонів» у 2011 році. Це прийняття регіональним урядом законопроект про створення вищої ради з інформації в Іракському Курдистані. У листі-зверненні генерального секретаря «Репортерів без кордонів» до Президента Курдистану Масуда Барзані від травня 2011 року висловлюється побоювання організації щодо демократичності деяких статей законопроекту, зокрема про те, що вища рада не може розглядатися як незалежний орган, оскільки її члени призначаються Президентом Курдистану, спікером парламенту та прем'єр-міністром і фінансується з

регіонального бюджету. Крім того не зазначено, що члени ради мають бути експертами в галузі ЗМІ: «[...] ми побоюємося, що ця Рада буде напряму керуватися двома основними політичними партіями Курдистану: Демократичною партією Курдистану, якою ви керуєте, і Патріотичним союзом Курдистану на чолі із Джалалом Талабані [...] «Репортери без кордонів» вважають, що така рада порушуватиме принцип свободи засобів масової інформації та може бути використана для контролю й покарання журналістів та засобів масової інформації» [9].

Отже, незважаючи на здобуття незалежності від Іраку, прийняття закону, що регулює діяльність засобів масової інформації, влада Курдистану продовжує контролювати журналістів і чинити протиправні дії, порушуючи право на свободу слова.

Висновки. Проведене нами дослідження дозволяє підтвердити думку, що свобода слова в державі залежить не тільки від якості й кількості законів, що координують роботу журналістів, а й від суспільно-політичної ситуації, яка склалася в країні. Нами виділено основні чинники, що впливають рівень свободи слова: досконалість законів, котрі визначають особливості діяльності журналістів і рівень виконання цих законів; наявність політичних конфліктів між партіями при владі й опозицією; джерела фінансування засобів масової інформації; контроль органів влади за діяльністю журналістів та засобів масової інформації; реакцією влади на насильство й протиправні дії щодо журналістів.

Зниження рівня свободи слова в Україні та в Іракському Курдистані в останні роки визначає хибність обраного урядами шляху формально демократичного перетворення держав та небажання утверджувати рівність громадян перед законом й досягати соціальної справедливості. За умов трансформації держав взаємовідносини між владою та працівниками ЗМІ що впливають формування громадянського суспільства повинні виходити на вищий рівень, оскільки це впливає на перспективу розвитку держави в цілому й відповідає принципам справжньої демократії.

Список літератури

1. Бебик В. М. Засоби масової інформації посткомуністичної України / В.М.Бебик, О. І. Сидоренко. – К. : МАУП, 1996. – 124 с.
2. Веремчук Т. Freedom House не бачить «покращення» [Електронний ресурс] / Т. Веремчук/ – Режим доступу / <http://www.telekritika.ua/media-suspilstvo/svoboda-slova/2012-07-05/73106>
3. Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст / За ред. О.Л. Жуковської. – К. : ЗАТ „ВІПОЛ», 2004. – 960 с.
4. Конституція України. – К. : Україна, 1996. – 54 с.
5. Палагнюк Ю. В. Медіа реформи у сучасній Україні та Республіці Польща: політико-правовий аспект / Ю. В. Палагнюк // Історичний архів. Наукові студії : збірник наукових праць. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. П.Могили, 2008. – Вип. 2. – С. 57–62.
6. Проект конституції федеративного Курдистана [Електронний ресурс] – Режим доступу / <http://worldconstitutions.ru/archives/290>
7. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. / О.Ф. Скакун. – Харків : Консум, 2001. – 656 с.
8. Concerns about a Bill for The Creation of a High Council for Information in Iraqі Kurdistan [Електронний ресурс]. – Режим доступу / <http://en.rsf.org/iraq-concerns-about-a-bill-for-the-12-06-2011,40436.html>

9. Constitution of Iraq [Електронний ресурс]. – Режим доступу / <http://web.krg.org/articles/detail.asp?lngnr=12&smar=04030000&rn=107&anr=12329>
10. During the Election Campaigning Period, 45 Journalists Faced Abuse [Електронний ресурс]. – Режим доступу / <http://hawlati.info/NewsDetailN.aspx?id=13811&LinkID=63>
11. Essay: Press Freedom in 2008: Restrictive laws and physical attacks fuel further declines [Електронний ресурс]. – Режим доступу / <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-press-2009/essay-press-freedom-2008-restrictive-laws-and-physical-attacks-fuel>
12. Freedom of the Press [Електронний ресурс]. – Режим доступу / <http://www.freedomhouse.org/report-types/freedom-press>
13. Iraq. Freedom of the Press 2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу / <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-press/2002/iraq>
14. Iraq. Freedom of the Press 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу / <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-press/2003/iraq>
15. Iraq. Freedom of the Press 2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу / <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-press/2004/iraq>
16. Iraq. Freedom of the Press 2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу / <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-press/2005/iraq>
17. Iraq. Freedom of the Press 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу / <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-press/2006/iraq>
18. Iraq. Freedom of the Press 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу / <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-press/2009/iraq>
19. Press Law in the Kurdistan Region [Електронний ресурс]. – Режим доступу / <http://kfp.org/docs/PressLaw-KRI.pdf>
20. Saman Jalal Mawlood Challenges and Opportunities: The Impact of Press Law (2008) on the Role of Journalism in the Kurdistan Region post-2003./ Saman Jalal Mawlood – Bradford Media School, 2011. – 456 p.
21. Sounding the Alarm Round 2: Protecting Democracy in Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу / <http://www.freedomhouse.org/sites/default/files/Ukraine%202012%20English%20FINAL.pdf>
22. Ukraine. Freedom of the Press 2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу / <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-press/2002/ukraine>
23. Ukraine. Freedom of the Press 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу / <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-press/2003/ukraine>
24. Ukraine. Freedom of the Press 2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу / <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-press/2004/ukraine>
25. Ukraine. Freedom of the Press 2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу / <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-press/2005/ukraine>
26. Ukraine. Freedom of the Press 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу / <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-press/2006/ukraine>
27. Ukraine. Freedom of the Press 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу / <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-press/2010/ukraine>
28. Ukraine. Freedom of the Press 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу / <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-press/2011/ukraine>

Хаджі М.Х.М. Реализация конституционного права журналистов на свободу слова в период утверждения демократии (на примере Иракского Курдистана и Украины) // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации» – 2012. – Т.25 (64). – № 4. Часть 1. С.135-144.

В статье исследуется реализация права на свободу слова средствами массовой информации Украины и республики с широкой автономией Иракский Курдистан. Проводится сопоставление особенностей изменения уровня свободы прессы в диахроническом измерении и определение общих факторов, влияющих на этот процесс. Анализируется общественно-политическая ситуация обеих стран и ее влияние на свободу прессы.

Ключевые слова: свобода слова, свобода прессы, средства массовой информации, демократия.

Haji M.H.M. The implementation of the constitutional right of journalists to freedom of expression during the establishment of democracy (the sample Iraqi Kurdistan and Ukraine) // Uchenye zapiski Tavricheskogo Natsionalnogo Universiteta im. V.I. Vernadskogo. Series «Filology. Social communications». – 2012. – V.25 (64). – № 4. Part 1. – P. 135-144.

The article investigates the realization of the right to freedom of expression by the media in Ukraine and the Republic of broad autonomy Iraqi Kurdistan. A comparison of characteristics of changes in the level of press freedom in the diachronic dimension, and identify common factors that influence this process. Analyze the socio-political situation in both countries and its impact on press freedom.

Keywords: freedom of speech, freedom of press, media, democracy.

Поступила до редакції 26.09.2012 р.